

Ankara'da Cenabî Ahmed paşa camii ve Cenabî Ahmed paşa

HİKMET TURHAN DAĞLIOĞLU

Ankara'da Üncebeci'de Nazimbey mahallesinde Kardeşler sokağında *Istanbul* camilerine benzeyen kurşun kubbeli ve Mimar Sinan yapısı bir cami vardır [*]. Camiin üzerindeki kitabelere nazaran bu mâbed Kanunî Sultan Süleyman devri ricalinden olup Ankara'da yirmi yıl kadar Beylerbeyliği hizmetinde bulunmuş olan Cenabî Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Bu cami Ankara'da halk arasında Hayali Ahmed Paşa, adıyla şöhret bulmuştur. Bu güzel eser 973 H. 1565 - 1566 M. tarihinde yani Cenabî Ahmed Paşanın ölümünden dört sene sonra ikmal edilebilmiştir. Mimarî üslûb itibariyle bu caminin tamamıyla Sinan atölyesi mahsulü olduğuna şüphe yoktur [1].

Sai'nin *Teskire-tül-bünyan* adlı eserinde Mimar Sinan'ın yaptığı eserler zikredilirken Cenabî Ahmed Paşa'nın yaptırmış olduğu bu camiden de bahsedilmektedir [2].

Caminin karşısında iki türbe ile vaktiyle Mevlevihane olarak kullanılan ve bugün askerî idare altında bulunan bir hına mevcuttur.

Mevlevihane, tarikatların ilgasına kadar Ankara mevlevilerinin canlı bir faaliyet merkezi idi [3].

Camideki kitabelere nazaran Sinan yapısı bu kıymetli eser, 1217/1802 ve 1305/1887 senelerinde olmak üzere iki defa tamir

görmüştür. 1217/1802 senesi tamirini Zafranbolu'lu Hacı Alime kadın yaptırmıştır. Bu kadının Abdülâzizade Hacı Ahmed ağasının zevcesi olduğunu camideki kitabenin mündericâtından anlamaktayız. Son tamirinde de *Ankara valîsi Abidin Paşa'nın* ve Abdülcelizade Hacı Hidayet'in başlıca hizmetleri dokunmuştur.

Caminin minberi sade olup mermerden yapılmıştır, üzerinde şu beyit vardır.

چراغ مسجد محراب منبر
ابوبکر عمر عثمان حیدر
1305

Camiin içindeki tezyinat bir çok tamirler yüzünden orijinalitesini kaybetmiştir. Kubbe tarafında bulunan pencerelerin camları renklidir.

Camido bulunan kitabeler ve diğer yazılar:

Caminin dış kapısı üzerindeki mermer kitabe iki sütun üzerinde ve üç beyitten ibaret olup süslü bir yazıyla yazılmıştır. Beyitler birbirleriden amudî ve kalınca hatlarla ayrılmıştır. Kitabe şöyledir:

Asaf-ı sultan Süleyman cem Cenab Ahmed
Paşa
Eyledi tamir-ü-yaptı der cihan hayr-ül-makam
Ota yarab bu bina sabit çu kuth ender selat
Badi zül-ülîzen ber ehl-i âlem müstedam
Bu humayun camiin imamuna Mahfi dedi
Etse tarih ca binayı sevedgâh-ı hus-u-âm.
Sene 973

آصف سلطان سلیمان جم جناب احمد پاشا
ایلدی تعمیر و یابدی درجهان خیرالمقام
اوله یارب بو بنا ثابت چو قطب اندر ثبات
باد ظل عالیشان بر اهل عالم مستدام
بو همایون جامک امانه مخفی دبدی
اتسه تاریخ جانبای سجده گاه خاص و عام
سنه ۹۷۳

[*] Cenabî Ahmed paşa camii, hemen hemen Sülurideki Piri Mehmed paşa camini andırır. Bu cami de Sinan'ın eserlerindedir.

[1] Mimar Södad Çetintaş'ın tetkiklerine göre.

[2] *Teskire-tül-Bünyan*, Sai İkdam kütüphanesi neşriyatından, No. 13, sene. 1315, İstanbul.

[3] Evkaf Umum Müdürlüğü bir kaç sene uğraşmak suretiyle bu camii adeta yeni baştan yaparçasına tamir ettirmiştir. Tamir ameliyesi 1940 senesinde hâlâ devam etmekte idi.

Ankara Arkeoloji müzesi müdürlüğünde bulunurken caminin gerek tamiri ve gerek ciheti askerîye tarafından tahliyesi için hayli çalışmıştır.

Bu kitabeye nazaran camiin yapılmasına o devirde merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Beylerbeyisi Cenabi Ahmed Paşa tarafından başlanmış ve cami, paşanın vefatından dört sene sonra yani 973. H/1565. M. tarihinde ikmal edilmiştir. Bu caminin ikmalinde Mimar Sinan'ın oğlu Ankara Mirlivası Mehmed Bey'in himmeti dokunmuştur [4].

Çünkü Sinan'ın Mehmed Bey isminde bir oğlu olduğunu Edirne'de İstanbul yolu üzerindeki bir mezar kitabesinden anlamaktayız. Lâhid şeklindeki bu mezar Mehmed Beyin kızı Fatma hanıma aid olup 981. H. tarihlidir. Bu kitabede Mehmed Beyin Ankara Mirlivası olduğu yazılıdır.

Camide bulunan diğer kitabeler şunlardır:

İçerdeki kapının üzerindeki kitabe:

1217

*Bihamdillâh erüb lütf-ı hidayet ehli hayrata
Muhabbet ile mevlâya halâlinden edüb ita
Zağfranlıorlu Şerife elhacce Alime kadın
Abdülâzizade ehli esseyyid elhac Ahmed ağa
Murad etti Cenab Ahmed Paşa merhum bina-*

*sunu
Muammer eylemek mahza niyazı cennet-ül-*

*me'va
Hicreti Fahri Âlemden bin iki yüz on yedide
Edüh bu camii ta'mir ve tezyin eyleyüb ihya
Ebâ an ceddine rahmet içüb havzı Muham-*

*medden
Müberra ola nirandan azâb görmiyeler asla.*

بمقدمه ابروب لطف هدايت اهل خيرا
محبته ايله مولايه حلالتدن ايدوب اعطا
زاغفرانلورلى شريفه الحاجى عليه قادين
عبدالعزيز زاده اهل سيدالحاجى احمد اغا
مراد ايندى جناب احمد پاشا مرحوم بناسنى

[4] H. T. Dağlıoğlu, *Edirne Mezariarı*, S. 17, İstanbul, 1936. Sinan'ın oğlu Mirliwa Mehmed Bey'in hangi tarihlerde Ankara'da bulunduğunu kat'i olarak bilmemekle beraber Cenabi paşanın vefatından sonra Ankara'ya gelmiş olmasını kuvvetle tahmin edebiliriz. Çünkü enabi Ahmed paşanın vefatından sonra oraya gitmesi ve inşaatı yarım kalmış olan camii babasına tamamlanmış bulunması çok mümkündür.

Ankara'da bu camiden başka bulunan başlıca müthim camiler şunlardır: Hacıbayram, İncirli, Yeşilahlı, Ahievân, Sultan Alâeddin, Kurşunlu, Arslanhan, Yeniceami 1241 tarihinde bina edilmiştir. Kültaniye mahallesindedir; Haseki Dabağhane, İzzetci, Akşemseddin, Taceddin, Resulefendi, Sarıkadı, Hacımusa, Hatuniye, Hacı İlyas, Hacettepe, Mükaddem, Leblebici, Kızılbeci, İmaret, Abdulhadi, Leblebici, Eskiçioğlu, İplikçiler (yanmıştır).

Bu camilerden başka Ankarada birçok mes-cidler vardır.

ممر ايلك محضا نيازی جنت المأوى
هجرت فخر عالمك بيك ابكى بوز اون يديده
ايدوب بو جامى تمير و تزين ايليوب احيا
ابعن جده رحمت ايجول حوض محمدن
مرا اوله نيرادن عذاب كورمير اصله.

Kitabede vezin çok bozuktur. Bunu her halde çok acemi bir adam yazmış olsa gerektir. Bu yazı esasen duvar üzerine siyah boya ile yazılmış alelâde bir yazıdır.

Cami kapısının sağındaki pencere üzerinde de şu yazılar vardır:

Vücut-i pâki mihrî feyizdir Abdülhamid hu-

*nun
Ki asrında teceddüd buldu her eşya o haka-*

*nun
Umur-ı hayr ile ihya kulub şer ta bepa mülkin
Medarı iftiharî oldu cümle padişahanın*

*Ezencümle bu cami ki harabezâre dönmüştü
Tchattur etmemişti bunca yıldır kimse umra-*

*nun
Vezir-i binaziri Abidin Paşa edüb him-*

*met
Duasın aldı hakka bir nice ehli imanın
Kemali şevk ile ana yazdım işte tarihin*

Bu ta'mirat bin üç yüz beş yılında oldu dev-

*ranın
1305*

Pencerenin soulnda da şu beyitler vardır.

*Sehavet ehline cennet müyesser eyledi Allah
Mesabih hadisinde buyurmuştur Resulullah
Sene bin iki yüz on yedi tarihinde mâbedden
Bu cami taşrasın tezyin muradıdır rizaen lil-*

*lâh
(Sene 1217) Abdülcelil zade merhum seyyid
elhac Hidayet*

*Gülistan ola kubri ruhunu şad eyliye Allah.
Sene 1305*

Mehmed Sabri

Bu kitabeler camiin tamir tarihlerini göstermektedirler. Manzum şekilde yazılan bu yazıların vezni bozuk olduğu gibi yazı bakımından bedii değerleri azdır. Yazıların Mehmed Sabri adında birisi tarafından yazıldığı kitabe altındaki imzadan anlaşılmaktadır. 1305 tarihinde yapılan tamirde Ankara valisi Abidin Paşa ile Abdülcelil zade elhac Hidayet'in himmetleri dokunmuştur. Fakat bu tamirin camiin dış kısmına münhasır kalmıştır.

Camiin içinde kadınlara mahsus bir mahfil vardır. Mihrab basit fakat zariftir. Caminin bazı yerlerinde çiçek tezyinatı vardır [5].

Caminin şark tarafında iki türbe vardır ki bunlardan birisi bizzat Cenabî Ahmed Paşa'nın türbesidir. Bu türbede üslûbuna nazaran Sinan'ın eseri olduğuna hiç şüphe yoktur. Türbe sekiz köşeli olub altı üstlü olmak üzere sekiz penceresi vardır. Pencerelemin üzeri sivri kemerlidir. Alt pencereler demir parmaklıklı üstleri ise beyaz renkte ve petek şeklinde tezyinatlıdır. Türbenin üzeri kurşun kubbelidir. Kapı üzerinde 1228 rakamı görülmektedir ki bunun türbenin tamir tarihini göstermiş olması tahmin edilebilir [6].

İkinci türbe ise üstü kiremitle örtülü adı bir oda biçiminde olub içinde tek bir mezar vardır. Kitabesine nazaran mezar on dört sene (Emir-i hac) lık vazifesini yapmış olan İsmail Paşazade Hacı Esad'a aittir. Mezar taşının kitabesi aynen aşağıya yazılmıştır [7].

*Cihanın devletine olma mağrur
Ana âkil olan olur mu mesrur
Nazar kul ayn-i ibretle bu dehr
Eder perverdesin hâkile mestur
Bu hac Es'ad İbni İsmail Paşa
Şehid-i seyfi-kahr-ı şah-ı mağfur
Olub on dört sene huccaca mîri hac
Hudaya sâ'yini sen eyle meşkür
Şehadet şerbetin nuş cyledikte
Gören kabrin dedi nur ile mevfur
Dedim tarih tutub vech-i bükâyî
Nuim-i cennet ile ola pür nur*

1171

Türbelerin yan tarafında ufak bir mevlî mezarlığı vardır. Mezar taşlarının bir çoğu kırmızı Ankara taşından olub ancak bazıların üzerinde yazı vardır. Bu mezarlarda yatanların hemen hepsi mavlevî tarikatına mensubdurlar. Bunlar arasında Ankara mevlî dergâhı postnişininden mesnevîhan Mehmed, Süleyman, Mustafa Nureddin dedezade ve Ayşe hanım vardır.

[5] Tamir edilmekte olan caminin sütun başlıklarının değiştirilmesine ve sonradan yapılmış olan lüzumsuz ilâvelerin kaldırılmasına geçen sene Evkaf tarafından uğraşılmağa idi.

[6] Türbe kapalı ve açtırmağa da imkân olmadığından içinin tetkikine fırsat bulunamamıştır.

[7] Bu türbede yatan Hacı Esad'ın tercümesi haline ve babası İsmail paşanın hangi İsmail paşa olduğuna dair bir malûmata rastlanamamıştır.

Camiin garb tarafında bir çeşme vardır, üzerindeki 1329 tarihi çeşmenin tamir tarihini göstermektedir. Eski susuz Ankara'da bu çeşmenin hühim bir mevkii olduğunda şüphe yoktur. Üzerindeki kitabe şöyledir:

*Ab-ı feyzine can verir dilteşnesi
Sezadır namına denilse hamîyyet çeşmesi
Sabıkın görenler şimdi söylesin Allah için
Nuş edene helâl olsun her katresi
Gelince hatıra teşneleb Nuri dedim tarih-i tam
İhsan-ı huda küşad oldu dile eğlencesi.*

1329

Salih

Cenabî Ahmed Paşa camii, bu suretle türbesi, çeşmesi, hamamı ve vaktiyle mevlevihane olan binasıyla bir kül teşkil etmektedir.

Camiin vakfiyesi bulunub neşredilecek olursa cami hakkında daha etraflı malûmatı sahib olacağız.

Cenabî Ahmed Paşa vakfiyesi hakkında İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünün aşağıdaki tahriratını aynen neşretmeği saydık bulmaktayız.

4.2.1936 gün ve 177252/289 sayılı yazıya karşılıktır. Varidat ve tahsilât Md.

Ankarada Hayalî Ahmed Paşa camii şerifi vakfı kütüklerde yazılı olub vakfiyesi kaydına dair bir malûmata tesadüf edilememiştir.

Mazbut vakıflardan İstanbul ve İpsala'da vaki şehid Mehmed Paşa kethudası Husrev kethudanın imareti ve hayratı sairesi vakfının Muharrem 981 tarihli mahfuz ve uzun vakfiyesinde (İstanbul'da mevlâna Husrev mahallesinde bir dar-ı kurra' bina ettiler ki bir dershanë ve iki bak hücreyi ve bir kenifi ve bir muhavvıtayı müstemildir. Hududu iki taraftan tariki âm ve bir taraftan mevlâna Husrev mescidiyle yine tariki âm ve bir taraftan nalband Ali Bey demekle maruf kimsenin vakıf odalarına müntehidir ve bu Kırkkınise kazasında Aleyfendiler karyesinde kasrı naim gibi bir ziba-i darü'ttalim bina edüb talim-i Kur'an-ı âzîm eden etfali mü'minin ve evlâdı muvahhidin muallimlerind vakfettiler) diye yazılmış ve İpsala'da han, imaret ve çeşme ve İstanbul'da Emin Sinan mahallesinde kendü sarayı nezdinde üç Lüleli çeşme ve Malkara'da çifte hamam ve mahal-i sairede müsakkafat ve müstağillât vakfeylediği görülmüş ve 990 tarihli vakfiyesi dahi bunu müeyyid bulunmuştur. Ve 10 Şavval 1155 tarihli keza kütükte yazılı flânda vakfı mezkûrun Tatarpazarıcıkta müsakkafatından bahsedildiği maruzdur.

13/11/1936

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü
Hüsameddin

Bu tahrirata nazaran paşanın hayli vakfı olduğu anlaşılmaktadır.

Cenabî Ahmed Paşa camiinin eski zamanlarda da Ankara'nın birinci sınıf camilerinden biri olduğunu bazı vésikalardan anlamaktayız.

İstanbul'da Başvekâlet arşiv dairesindeki mühimme defterlerinden 41 sayılı defterin 392 inci sahifesinde Cenabî Ahmed Paşa camiine dair 3 Cemaziyelevvel 987 (1579) tarihli şöyle bir hüküm vardır:

Ankara sancağı Beğine ve kadısına hüküm ki,

Pir naib nam kimesne kapuma gelüp beni Engürü'de vaki merhum Cenabî Ahmed Paşa camiinde dört akçe ile türbedâr ve fer-raş olub öyle olsa elimde olan beratı şerif mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğum vazifeden iki senenin vazifesin hâlâ vakfı mezbur mütevellî olan Kadri vermekte teallül eder, hayırdır bu babda elimde fetavayı şerife dahi vardır deyu bildirdi. İmdi hazanî âmirede mahfuz olan cihat defterine nazar olundukta zikrolunan türbedarlık ve fer-raşlık yevmi dört akçe ile mezkûr Pir naib üzerinde olmağın buyurdum ki hükmi şerifim vardıkta ihzârı husuma önünde olan fetvayı şerifem ve beratı humayunuma nazar ve ehli vukuftan hak ve adl üzere teftiş ve tefahhus edüb göresin. Filvaki mezburun elinde olan beratı mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğu vazifesinden ol mikdar zamanın vazifesin mütevellî mezbur vermeyüb bivech teallül eylediği vaki ise ve elinde olan fetavası davasına muvafık ise elinde olan beratı mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğu vazifesinden vazifesinden kenduye vâsil oldukça şer' ile ne mikdar vazifesi zuhure gelirse teveccüh edenlerden bikusur alavetüb hılâfı şer'i şerif ve muğayiri fetavayı müniş kimesneye iş ettir. meyyüb zulum hayf olmaktan hazer edüb hakkı sarıha tâbî olasin. Ve muhtacı arz olursa yazub kapuma arzedesin.

Caminin inşasına hangi tarihlerde başlanmış olduğunu şimdilik kat'i bir şekilde bilmemekle beraber inşasının on sene kadar sürmüş olduğunu kabul edebiliriz.

***

Ankara'da bu kadar güzel bir cami yaptırın, bugüne kadar adını unutturmeyen Cenabî Ahmed Paşa kimdir? Bulabildiğimiz malûmata göre tercümei halini ve şahsiyetini aydınlatmağa çalışalım:

Teskirelere göre Cenabî Ahmed Paşa Kanunî Sultan Süleyman devri ricâlerinden olup yirmi sene gibi uzun bir zaman

Ankara'da Anadolu Beylerbeğliği hizmetinde bulunmuştur. Küçük yaşında saraya intisab etmiş, haremi hümayunda kilercibaşılık [*] çâşnigirbaşılık [*] hizmetinde, mirahurlukta [*] bulunarak Kanunî'nin teveccühüne mazhar olmuş bu suretle kat'i meratib ettikten sonra o zaman merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Beylerbeğliğine tayin edilmiştir. Bu vazifede yirmi yıl âdilâne hizmette bulunduktan sonra 969 H. 1561 M. senesi Ramazanında Ankara'da vefat etmiş ve yaptırmış olduğu caminin yanbaşındaki türbeye defnedilmiştir. Vefatına Celâl Bey tarafından (Rahmet beruh-ı pâki Cenabî رحمت بروح پاک) (جانی) mısraı tarih düşürmüştür [8]. Âşık Çelebi kendisinden bahsederken (gençliğinde hüsnü verd gibi taze vü ter idi) demekte ve eğer yaşasaydı vezir olacağına kani bulunduğunu ilâve etmektedir [8]. Kastamonulu Lâtîfi ise (Cenabî Bey (Padişahımızın seferde ve hizada bus-i rikâb kâmyabile müşerref ve müstes'ad olan makbûl ve mukbel bendelerindedir) diye kendisinden bahsetmektedir [10].

Kühûlbahar sahibi Âlî, Cenabî Ahmed Paşadan bahsederken son memuriyeti olan Ankara'da Anadolu Beylerbeğliği vazifesile yirmi yıldan ziyade kalmasını Padişahın nezdindeki makbuliyetinden ileri geldiğini ve bilhassa müddeti örmünde kahkaha ile güldüğü ve tehada dahi olsa bağdaş oturduğu

[*] Kilercibaşılık: Eski saray teşkilâtında ald istilahlardandır. Padişahların yemeklerine, sularına, mutbâk levazımına, çini, fagfur tabaklarla mertebanilere, peşgirbaşı, mumcubaşılırla perde oğlanlarının ve padişah yemek ziyinceye kadar yemek tablasının başında bekleyen başkullukçu ve şerbetçi, yemişçi, turşucubaşılırların işlerine bakanların başına kilercibaşı denirdi.

[*] Çâşnigirbaşı: Eski saray teşkilâtımızda padişahların yiyecekleri yemeklerin lezzet ve nefasetine bakmağa memur olanların başlarına denirdi. (Tâifet çâşnigir) ise yeniçeri teşkilâtında divan ve merasim günlerinde verilen ziyafetlerde hizmet etmekle mükellef bir bölük asker idi.

[*] Mirahur: araydaki atların ahvalından mesul olan adam. Bu memuriyet ve saray teşkilâtından. Daha sonraları adı (İstablî âmir müdür-lüğü) ne çevrilmiştir. Eski teşkilâtta aynı zamanda İstablî âmir müdürüğü bir unvan ve paye olarak ta kullanılmıştır.

[8] Kafzade Fazlî teskiresi, Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazma eserler kısmı No. 1640.

Memâlik Osmanîye'nin Tarih ve oğrafiya idgâti, Ali Cevad, Cilt. 4. S. 107b. Cenabî paşanın vefat tarihini 966 H. olarak göstermekte ise de yanlıştır.

[9] Âşık Çelebi Teskiresi, Veliyeddin Efendi Kütüphanesi nüshası, No. 2658, Varak 90.

[10] Lâtîfi Teskiresi, matbu, sahife 123. (İkdam neşriyatından). İstanbul. 1314

ve yastığa dayandığı görülmediğini ve bunun kemali edeb ve terbiyesine delâlet ettiğini li-sanı sitayişle yazmaktadır [11].

Ali, Ayrıca Cenabî Ahmed Paşanın, as-len Gürcü olduğunu ve sırasıyla kat'ı meratib ettikten sonra öldüğünü ve Ankara'da yaptırmış olduğu caminin yanına defnedildiğini yazmakta ve yalnız bir tek kusurunun şarab içmeğe mübtelâ olmaktan ibaret bulunduğunu fakat bundan ferağat ettiği takdirde helâkinin etibbaca muhakkak sayıldığını ve mahlasının Cenabî olduğunu yazmakta, eş'ar söylediğini ve ziyade edib bulunduğunu da ilâve etmektedir [12].

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Cenabî Ahmed Paşayı (Cenabî Ahmed Paşa) diye yazmakta ve hakkında ancak (haremde hasıl olub yirmi yıl Anadolu'da hâkim iken Engürî'de bir hamam ve bir mevlevîhane bina ettirmiştir.) diye malûmat vermektedir [13].

Peçevi de Cenabî Ahmed Paşadan şöyle bahseder:

Cenabî Ahmed Paşa, haremî muhteremden çıkmış ve yoliyle Anadolu eyaletine vâsıl olmuş ve yirmi yıl ol diyarda adl ile hükümet etmiş bir edib ve kâmil adam idi. Gâhî şiir demek vâki olurdu. Ancak şübh-i müdama mübtelâ idi. Ve aybî fahişi ol idi. Naklolu-nur ki müddeti ömründe murabba' oturmak vâki olmamış ve zamanı handede dandanı görülmemiştir [14].

Kınalızade Hasan Çelebi de kendisinden bahsederken çanşnigirbaşı, mirahur ve Anadolu Beylerbeğisi olduğunu, eş'arının letafetten ve güftarının melâhattan hali olmadığını ve şiirlerinin kâsebazlar ve canbazlar arasında taammüm etmiş olduğunu ve 969 senesi Ramazanında (1561 M.) vefat ettiğini yazar [15].

Hammer ise Ali'nin verdiği malûmat hilâfına olarak Cenabî Ahmed Paşanın Bosna'da doğmuş olduğunu kaydetmektedir [16].

[11] Ali, Künhülahbar, Üniversite kütüphanesi, Yıldız kısmı, Yazma nusha, No. 2292.

[12] Aynı eser - Kanunî şüara faslı, cild 4, varak 364.

[13] Evliya Çelebi seyahatnamesi, Cild I, Sa. 169, İstanbul, 1314.

[14] Peçevi tarihi matbu Cild, I, Sa. 37, İstanbul 1273.

[15] Hasan Çelebi teskiresi, Yazma bir nusha.

[16] Hammer tarihi, Ata Bey tercemesi, Cild 6, sa. 286.

Tayyarzade Ahmed Ata Bey merhum ise kendisini çanşnigirbaşı, Anadolu Beylerbeyisi (Kilârî Cenabî) Paşa diye tavsif etmekte ve kuvvetli bir şair olduğunu da ilâve etmektedir [17].

Mehmed Süreyya Bey ise teskiire ve tarihlerin verdiği malûmatı tekrardan sonra âdil, edib, kâmil ve şair olduğunu yazmaktadır [18].

Şair Nedim, Münecçimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi'den tercüme ettiği *Sahaijül-ahbar* adlı eserde (cild. 3, sa. 510) de Cenabî Ahmed Paşayı (Cenabîzade Ahmed paşa) şeklinde yazmaktadır.

Bütün bu izahattan çıkaracağımız netice Cenabî Ahmed Paşanın muvaffak olmuş bir idareci ve gayet ciddi bir insan ve bir devlet adamı olması keyfiyetidir.

Cenabî Ahmed Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri arasındaki mücadelelere de karışmış Selim ile Beyazid arasında vuku bulan muharebelerde mühim roller oynamıştır. Bu meseleyi kısaca aydınlatmayı faydalı bulmaktayız.

Sultan Süleyman'ın saltanatı sonlarına doğru Sultan Selim ile Sultan Beyazid'dan başka şehzadeleri kalmamıştı. Sultan Selim sefih ve ays-u-iştere mübtelâ olduğundan herkes ve bilhassa sadrazam Rüstem Paşa saltanatın Beyazid'a intikal etmesine taraftar idi.

965 senesi Zilkade ayının beşinci günü (Milâdî 1557) Sultan Süleyman, Selimi, Manisa'dan Konya, Beyazidı da Kütahyadan Amasya valiliklerine naklettirdi. Selim babasının emrine itaat ederek kalkıp Konya'ya gitti. Fakat Beyazid evvelâ Amasya'ya gitmek istemedi. Üçüncü vezir Mehmed Paşanın Selim, dördüncü vezir Pertev Paşanın da Beyazid'ın yanına bazı nasihatları havi hattı hümayunlarla gidişi tesirini gösterdi ve bunun üzerine Beyazid babasının emrine itaat ederek Amasya'ya hareket eyledi. Ankara'ya geldiği zaman Cenabî Ahmed Paşa kendisini fevkalâde tazim ve tekrim ile istikbal etti ve Çorum'a kadar kendisiyle birlikte gitti. Çorum'da da Rum Beylerbeyi Ali Paşa aynı şekilde kendisini karşıladı [19]. Beyazid Amasya'ya

[17] Tarih-i Enderun, Tayyarzade Ahmed Ata Bey, Cild 4, Sa. 122.

[18] Sicillü Osmanî, Cild I, Sa. 199.

[19] Sultan Selim ile Beyazid arasında muhare-

geldikten sonra Padişah, Beyazid'in büyük oğlu Orhan'a Çorum, diğer oğlu Murad'a Canik sancığını tevcih etti. Fakat Beyazid bir türlü kardeşi Selimin kendisine tercih edilmesini hazmedemiyordu ve ona pek ağır mektuplar yazıyordu. Ali'ye göre şehzadelerin arasındaki kanlı çarpışmalara asıl müsebbib Lala Mustafa Paşadır. Çünkü mumaiteyh Lala Mustafa Paşanın divan kâtibi ve Şark seferleri serdarlığında teskiyecisi ve mahremi esrarı idi. Filhakika evvelâ Beyazid'in hizmetinde bulunmuş olan Lala Mustafa Paşa sadrazam Rüstem paşanın kendisine olan infa-linden ürkmüş ve bir türlü kendisini ona affettirememişti. Lala Mustafa Paşa kurtuluş çaresini ancak şehzadeler arasında nifak ve fesad sokmakta bulmuş ve bir yolunu bularak Beyazid'in yanından ayrılarak Sultan Selime intisab etmiş ve Beyazid'in felâketine sebep olmuştur.

22 Şaban 966/1553 M. tarihinde iki şehzade arasında vukua gelen muharebede Sultan Selim tarafından Lala Mustafa Paşanın idaresi altında toplanmış olan ordu arasında Karaman Beylerbeyi Solak Ferhad Paşa, Maraş Beylerbeyi Lala Ali Paşa, Adana valisi Ramazanzade Piri Paşalarla birlikte Anadolu Beylerbeyi Cenabi Ahmed Paşa'da (yani ölümünden bir ay kadar evvel) bulunmuştur. Konya ovasında kırk altı saat devam eden kanlı bir cenkten sonra Beyazid'in ordusu mağlûb olmuş kendisi de bir hayli maceradan sonra selâmeti İran'a iltica etmekte bulunmuştur.

Cenabi Ahmed Paşanın şairliği:

Paşa değerli ve kuvvetli divan şairlerindedir. Gazelleri buna canlı bir şahiddir. Kendisi bazan *Harfi* mahlasıyla de şiirler söylemiştir. Üniversite kütüphanesinde bulunan (Divan yahut gazeliyat Cenabi Paşa) adlı mecmua kendisinin hassas ve değerli bir şair olduğuna delâlet etmektedir [20].

beleri bütün Osmanlı tarihleri bahsederler. Fakat bunun için mufassal ve müstakil eser yazan Âlî'dir ki Nadirulmuhtarib adlı eser Kanuni sultan Süleymanın şehzadeleri vakasının tarihidir.

Ha m m e r (Ata bey tercümesi), cild 6, s. 80, de bu vakayı hakkında malûmat verir. Kanuni zamanında İstanbulda celiplik etmiş olan *Busbecq* (Türk mektupları) adlı eserinde de bizzat Amasya'da Beyazid'in karargâhındaki müşahedelerinden uzun uzadıya bahseder. (Bakınız, Türk mektupları, Hüseyin Cahid Yalçın tercümesi) s. 78, 102, 113, 115, 118, 186, 193, 215.

[20] Divan yahut gazeliyatı Cenabi paşa, Üniversite edebiyat kütüphanesi, No. 2029, Varak adedi 61, (138:215) Saur 17, Yazma, İnce ve güzel talik

Paşanın Farside de nazmı eş'ara muktedir olduğunu divanındaki farsî beyit ve gazellerinden anlıyoruz. Cenabi Ahmed Paşaya aid olan bu divanda tam beş yüz on beş gazel mevcuttur. Paşanın divanında her harfin hitanında bir kaç gazellik gazeliyat yazılmış bir el mecmuası olduğu veya böyle bir mecmuadan aynen istinsah edildiği tahmin edilebilir. Çünkü beş yüz gazel söyleyebilen bir şair elbette kaside, tarih, münacat, na't ve saire de söylemiş olması tabiidir.

Paşanın:

*Olsa peyda dud-i âhım gözlerim giryan olur
Ebr-i zulmet zâhîr olsa lâcerem bâran olur.*

Matla'lı gazeli pek meşhur olup hemen hemen kendisinden bahseden bütün tezkire ve kitablar da vardır [21]. Kendi divanında gördüğümüz bu gazelin tamamını aynen yazalım
*Ousa peyda dud-i âhım gözlerim giryan olur
Ebr-i zulmet olsa zâhîr lâcerem bâran olur
Düşmen-i nefs-ü havanın kesti bir bir bâşım
Arş-i uzlette zol kim tigreş uryan olur
Gâh şarab-ı la'lin üçb mest olur cân-u gönül
Gâh-ı hâlin habbesini ekledüb hayran olur
Şivei reftarda tubaya eğmez bâşım
Kumet-i balâst yârin gör ne âlişan olur
Seyli eşkimden CENABI cisminin mâ-
muresi*

Kalb-i aşık gibi bir gün yıkılıb virân olur.

Varak: 11

Teskire şahihî Kınalızade Hasan Çelebi bunu şöyle tanzir eylemiştir.

*Eylesen azm-i sefer canâ gözüm giryan olur
Padişehler bir yana azmeylese bâran olur [22]*

Cenabi Paşanın başka bir gazeli
*Biz ki derya olmuşuz işbu kenarı neyleriz
Baştan aştı mevcimiz ya rüzgârı neyleriz
Sakin-i küng-i belâyız anlasın mihnet bizi
Derde mütad olmuşuz biz gamküsarı neyleriz*

ve neşih hatlarla yazılı ve koyu kırmızı kabartma kâğıtla mucelleddir. Divanın baş tarafında gördüğümüz (Mehmed Emin mir-i enderun-ı nurayun-ı hazine / محمد امين مير اندرون هايون خزينه) tâbirinden bir aralık kitabın bu zata intikâl ettiğini anlamaktayız.

Cenabi Ahmed paşanın gazeliyatından bahseden kitab hakkındaki malûmatı Üniversite kütüphanesi emekli memurlarından muhîrem ve Fazıl Sabri'nin kıymetli yazma eserler için tanzim etmiş olduğu ve halen Üniversite kütüphanesinde bulunan katalogdan aldım. Kâdilerine ve oğlu Üniversite kütüphanesi memurlarından Süreddine tesekkuru bir vazite bilirim.

Yine İstanbul'da Emirî kütüphanesinin manzum eserler kısmında No. 83 de kayıtlı ve cilt sayılı 77 varaktan ibaret (Divan-ı Cenabi paşa

Gülsitan-ı sinede bir gül-dürür her dağ-ı gam
Seyri bağ-ı mihnet ettik talezari neyleriz
Raht-ı bantın aktımın nar-ı gamu yaktı belâ
Yok mecal-ü sabr-ü takat ihtiyarı neyleriz
Bir dirah-i meyvedar idik huzun urdu bizi
Ey CENABI kenduye biz berg-ü-barı ney-
leriz.

Varak: 17

Fuzuliyi tanziren söylediği bir başka ga-
zeli:

Aşıkuz dervaze-i şehri melûmet bekleriz
Zahid âsu saunna kim kü-yi selâmet bekieriz
Bisutun-ı (*) aşka çâltındı tabli sinemiz
Biz dahî Ferhadveş derbend-i mihnet bekleriz
Hun-i dil nuşetmeğe peymanesinden dağımın
Meclisi uşşakda erbubî sohbet bekleriz
Hucei aşkuz bugün bazar-ı mihrî yârdu
Nakdi canı ulmağû kâluy-ı vuslat bekleriz
Zulmet-i şebşây-i zülfundu kaldı gönlümüz
Rûyet-i didar subh-i saadet bekleriz
Ey CENABI dergehinde şah-ı gerdün rif-
atın

Afîtab-ı âlem-âra gibi şöhret bekleriz.

Varak: 19

CENABI Ahmed Paşadan başka par-
çalar:

Geldi gül devri getir bâdeyi işret demidir
Sakıya hoş görelim bu demi fırsat demidir
***

Mazharı kudret deyu icad-ı âlem eyledin
Hikmetin isbatıdır dünyu-vu-ukbadan garuz

خاکبای ال عبا وچار ماہلی احمد بن السید محمد اسمد
مصطفی السید احمد بنی ابن السید محمد اسمد
tarafından istinsah edilmiştir.
Divanın iç kabında (şuara-yi-devr-i Süleyman
عليه السلام hazretlerinin çağnigiri Cenabi pa-
şadır, dokuz yüz altmış dokuz tarihinde fevt ol-
muştur) ibaresi vardır. Buradaki gazellerden ba-
zılarında Cenabi جنابى bazılarında da Harfi
حرفى adlarına rastlanmaktadır. Bu divandan şu
beytî örnek olarak alıyoruz :

دلا بر ماه بدره کوکل وردی بو حرفی کیم

جالینہ قول ایتمدر فلندہ مهر رخشاں

Dilâ bir mah-ı bedre gönül verdi bu Harfi kîm
Cemaline kul etmiştir Felekte mihr-i rehşanı

[21] Kamus-ul-âlam, Cild, 3 S. 1838. Cenabi
Paşa maddesi.

Aşık Çelebi teskeresi, Veliyeddin Efendi kütüb-
hanesi, No. 2658, Varak 90.

[22] Hasan Çelebi tezkeresi, Köprülü kütübha-
nesi, Asım Bey kısmı No. 386, Varak 104.

[*] Bisutun : Ferhadın Şîrin'in aşkına deldiği
dağ (vehi tasmıye, dağın direksiz yâni ağaçsız ol-
masıdır.)

Sânudır aşk-u muhabbet her dilâradun garaz.
Çilevegâh-ı hüsnün ettin dilrubalar talâtın
Ser vermek olur sır beyan etmek olmaz
***

Bin naz-u şive eylese her demde kıl sükûn
Gördün zamane uymadı sen uy zamaneye
Gâh zillet-ü nedamet, gâh izz-ü itibar
Gördün zamane uymadı sen uy zamaneye
***

Her harabın Padîşahım eyledin tâmirini
Hatırından gayri dehrin küşei virunı yok
Vuslun idrâk eyeldim ömrüm gibi der muh-
tasar

Firkatin tül-i emeldir haddi yok payanı yok.
***

Görmedi şâdi yüzün âlem içre Harfi ya
Lâle-i deşt-i belâdur çeşmi hun balâya bak
***

Bir gazel didim CENABI şevkile ol maha
kim
Minnetim var gögedek tab'-ı sühan perdezünü
***

Ehli aşka Harfi ya çünkim nasib imiş
belâ

Aşıka farzoldu kim rüsvay-ı âm-u hâs ola.
***

Şeh Süleymanım sağ olsun ey Cenabi
dünyede
Lûtfın eksik eylemez ben mûr-ı pamal üstüne

Cenabi Ahmed Paşa, Ankara'da
valilik etmiş olan devlet adamları içinde eser-
leriyle yaşayacak olan şahsiyetlerdendir. Namı-
na izafetle yâd edilen cami adını her zaman
rahmetle zikretmemize vesile olacaktır. Onun-
cu asırda devlet adamlarının sık sık nekbete,
felâkete uğradığı bir devirde kendisinin yir-
mi yıl o zaman da mühim bir merkez olan
Ankara'da Beylerbeğilik vazifesini adâlet ve
istikamete yapması ve mevkiini muhafaza et-
mesi herhalde dikkate şayan bir meseledir.

Paşanın evlâdlarından kimsenin bulunub
bulunmadığı hakkında hiçbir yerde ufak bir
malûmata tesadüf edemedik. Belki türbesinde
- şayed varsa - kendisinden başkasına aid me-
zarlar varsa ailesi hakkında da malûmata sa-
hib olabiliriz. Muhakkak olan nokta şurasıdır
ki Cenabi Ahmed Paşa merkezin ve Kanuni'nin
şahsan itimad ve teveccühünü kazanmış
bir şahsiyet olmak itibariyle Ankara'da çok
iyi günler geçirmiş ve Ankara'nın imar ve in-
kişafına hizmet eylemiştir.